

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
МИХАЙЛЕНКО ОЛЬГИ ГЕННАДІЇВНИ

на тему «Міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами в
досягненні цілей сталого розвитку»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

Актуальність теми дослідження

Міжнародна торгівля країн на початку XXI століття не тільки згідно з традиційною моделлю виступає потужним двигуном економічного зростання, а й стимулює процеси екологізації діяльності суб'єктів національної економіки. В свою чергу, підвищення ролі міжнародної торгівлі у контексті економічного зростання та екологізації сприяє досягненню цілей сталого розвитку, визначаючи належний конкурентний статус у глобальній моделі міжнародного поділу праці. Це зумовлено передусім тим, що із поширенням глобалізації принципово змінилась роль міжнародної торгівлі у досягненні цілей сталого розвитку. Резолюцією Генеральної асамблеї ООН про порядок денний в сфері сталого розвитку на період до 2030 р. світова спільнота визнала міжнародну торгівлю механізмом здійснення та активізації глобального партнерства.

Особливого значення обрана тема дисертаційного дослідження набуває з урахуванням тих обставин, що в контексті досягнення цілей сталого розвитку зростає роль торгівлі сільськогосподарськими товарами.

У соціально-економічному розвитку країни сільське господарство посідає особливе місце. Воно є однією з найважливіших галузей більшості країн світу, як за часткою у структурі їх ВВП, так і за зайнятістю населення. Але сільське господарство – один із напрямів екологічного впливу на навколишнє середовище, зокрема завдяки щорічному збільшенню об'ємів викидів в атмосферу парникових газів. Саме зміна клімату несе загрозу економічному зростанню та довгостроковому розвитку, а також найбільш уразливим групам населення, бо несприятливо впливає на продовольчу

безпеку, особливо, в країнах, що розвиваються, та найменш розвинених країнах. Останніми роками глобальні проблеми людства, включаючи екологічну і продовольчу, набули особливого значення і опинилися в центрі уваги світової спільноти. Велика увага приділяється, зокрема, проблемам глобального потепління, збереження навколишнього середовища, забезпечення населення якісним продовольством, які майже не враховуються при традиційному сільському господарстві.

Сьогодні саме міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами є важливою, оскільки сприяє економічному зростанню країн, забезпечує продовольчу безпеку та допомагає вирішувати проблему подолання голоду, а виробництво органічних сільськогосподарських товарів, яким автор приділяє увагу у першу чергу, дозволяє зменшити антропогенне навантаження на навколишнє середовище, що сприятиме боротьбі зі зміною клімату та захисту екосистем, скороченню бідності, збільшенню доходів населення.

В контексті названих тенденцій розвитку світового господарства тема дисертаційної роботи Михайленко О. Г. «Міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку» є надзвичайно актуальною, а визначена мета дослідження – теоретико-методичне обґрунтування посилення ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку та надання практичних рекомендацій щодо її реалізації за допомогою інструментів міжнародної торговельної політики є пріоритетною в умовах сьогодення.

Отже, актуальність обраної теми не викликає сумнівів і саме це обумовило вибір теми, мету і завдання дисертаційної роботи Михайленко О. Г., надало її дослідженню важливого наукового і практичного значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту і структури дисертації Михайленко Ольги Геннадіївни дозволяє стверджувати, що сформульовані в ній основні положення, висновки і рекомендації є науково обґрунтованими, достовірними, вони забезпечуються кваліфікованим використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, опрацюванням великої кількості спеціальної зарубіжної та вітчизняної наукової літератури, фундаментальної статистичної і фактологічної бази, сучасних періодичних видань, електронних джерел, а також базуються на даних глобальних інституцій та міжнародних агенцій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана в рамках трьох науково-дослідних тем кафедри міжнародної економіки і світових фінансів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: «Концептуальні основи економічної політики країн світу в контексті досягнення цілей розвитку тисячоліття» (номер державної реєстрації 0115U002391, 2015-2017 рр.), де особисто автором виявлені проблеми та перспективи розвитку світового ринку різних видів сільськогосподарських товарів у контексті концепції сталого розвитку, «Сучасні детермінанти світогосподарського розвитку» (номер державної реєстрації 0113U000601, 2013-2015 рр.), де автором визначено вплив міжнародної торговельної політики щодо сільськогосподарських товарів на досягнення цілей сталого розвитку в країнах з різним рівнем доходу, «Глобальні виклики сталого розвитку світового господарства» (номер державної реєстрації 0116U00335, 2016-2018 рр.), де автором наведено авторське трактування поняття «стала міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами» та визначені перспективи її розвитку.

Наукова новизна отриманих результатів

Дисертаційна робота Михайленко О.Г. є завершеним науковим дослідженням, у якому запропоновано концепцію посилення ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку. В основу концепції автором покладено імператив про те, що міжнародна торгівля є фактором та механізмом соціально-економічного розвитку та обміну, що опосередковує виробництво та споживання і розвиває торгівлю у певному економічному, соціальному, екологічному та інституційному середовищах. Особливої уваги заслуговує беззаперечний авторський внесок – врахування переваг різних видів сільськогосподарських товарів, у першу чергу, органічних, та необхідність використання вдосконалених інструментів міжнародної торговельної політики. Дисертантом доведено, що міжнародний обмін органічними сільськогосподарськими товарами, у порівнянні з іншими видами сільськогосподарських товарів, стає доміантним у досягненні цілей сталого розвитку;

Автор обґрунтовує необхідність нового тлумачення економічної сутності поняття «стала міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами» (с. 49). Саме така торгівля, яка опосередковує та формує нову філософію господарювання на засадах сталого розвитку, є «каталізатором» становлення та розвитку світового ринку органічних товарів. На нашу думку, новаторським є наголос автора стосовно того, що «стала міжнародна торгівля» органічними сільськогосподарськими товарами дозволить досягти не тільки економічних і соціальних, а й екологічних цілей сталого розвитку (с. 65-67).

Продуктивною у теоретичному і практичному планах є, на наш погляд, авторська класифікація сільськогосподарських товарів за різними ознаками (за призначенням, походженням, волатильністю цін, відношенням до зовнішньоекономічної діяльності, видами товарів у міжнародній торгівлі, способом виробництва та наявністю екологічних властивостей) (с. 52), що, з одного боку, має комплексний характер, а з іншого – визначає нові

класифікаційні ознаки, а саме, поділ за останньою, дозволить посилити міжнародну торгівлю сільськогосподарськими товарами в досягненні екологічних цілей сталого розвитку (с. 158-181).

В роботі, за способом виробництва та наявністю екологічних властивостей, розглядаються, саме, органічні товари як різновид сталих сільськогосподарських товарів (с. 52, 57, 63), які представлені у матеріально-речовій формі, є результатом сільськогосподарського виробництва, подібно до традиційних і генетично модифікованих товарів, мають усі властивості товару та задовольняють потреби споживачів, автором доведено, що саме вони стануть першочерговими відповідно до змін орієнтирів розвитку світового господарства на основі ЦСР.

Заслуговує на увагу аналітична частина, в якій здійснено емпіричні дослідження та виявлено стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами у в країнах з різним рівнем доходу на душу населення. Автором доведено, що міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами сприяє досягненню економічних та соціальних цілей, тоді як екологічним цілям приділялася незначна увага (с. 130-131, 134-138).

Проведено компаративний аналіз за окремими видами сільськогосподарських товарів та встановлено їх переваги та недоліки за економічним, соціальним, екологічним та інституційно-організаційним критеріями з метою урахування їх при розробці національних стратегій країн міжнародної торгівлі (с. 158-181).

В роботі вдосконалено науково-методичний підхід до формування критеріїв оцінки переваг органічних, генетично модифікованих сільськогосподарських товарів у порівнянні з традиційними, де запропоновано інституційно-організаційний критерій в міжнародній торгівлі, який включає переваги у наявності інституцій та нормативно-правової бази регулювання міжнародного обміну, стандартів, сертифікації та маркування органічних сільськогосподарських товарів (с. 182, 186).

Актуальними і важливими для академічної спільноти є результати дослідження Михайленко О. Г. стосовно запропонованої концепції посилення ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку за допомогою вдосконалених інструментів торговельної політики та врахування переваг різних видів сільськогосподарських товарів; визначено рейтинги, національні стратегії країн на світовому ринку органічних сільськогосподарських товарів та напрями посилення ролі міжнародної торгівлі органічними сільськогосподарськими товарами в світі, в т.ч. в Україні (с. 212-213, 225, 229-233, 241-243).

Практичну цінність дисертаційної роботи складає удосконалений методичний підхід до оцінки розвитку світового ринку органічних сільськогосподарських товарів на основі розрахунку інтегрального показника (с. 215-216), який дозволяє визначити рейтинг країн, вид та характер їх національних стратегій та встановити напрями посилення ролі міжнародної торгівлі в досягненні цілей сталого розвитку через вплив на пропозицію – виробництво, попит – споживання або міжнародний обмін, використовуючи вдосконалені інструменти міжнародної торговельної політики (с. 225, 229-233).

Загалом, ми вважаємо, що автору вдалося на концептуальному рівні розв'язати проблему посилення ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Теоретико-методичне обґрунтування негативного впливу сучасної міжнародної торговельної політики в досягненні цілей сталого розвитку через застосування країнами, що розвиваються, тарифних та розвиненими країнами – нетарифних заходів торговельної політики для сільськогосподарських товарів було використано Управлінням зовнішньоекономічної діяльності Дніпропетровської обласної

державної адміністрації в процесі розробки проектів регіонального розвитку на 2018-2020 роки на виконання Комплексної стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року (Стратегічна ціль 1. Зменшення економічних дисбалансів, ціль 2 – Розвиток сільських територій) були використані результати (довідка № 11-726/0/98-17 від 22.09.2017 р.). Пропозиції автора щодо державної підтримки малих та середніх виробників органічної сільгосппродукції в Дніпропетровській області на 2017-2021 рр. із застосуванням дозволених у міжнародній практиці інструментів торговельної політики застосовувалися Управлінням агропромислового розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації під час підготовки документу планового характеру «Про Програму підтримки агропромислового комплексу Дніпропетровської області у 2017–2021 роках» (від 02 грудня 2016 р. № 120-7/VII) політики (довідка № 544/0/119-17 від 03.05.2017 р.). Управлінням Національного Банку України в Дніпропетровській області були прийняті до впровадження рекомендації щодо розвитку системи фінансово-кредитної підтримки банками товаровиробників у контексті переходу сільського господарства України на засади сталого розвитку та рекомендації щодо вдосконалення механізму доступу до фінансових ресурсів товаровиробників органічної сільськогосподарської продукції (довідка № 785/23-17 від 17.07.2017 р.). Методичний підхід щодо визначення рейтингу країни за допомогою інтегрального показника рівня розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції країни було застосовано Дніпропетровською обласною організацією Всеукраїнської екологічної ліги при розробці Стратегії розвитку Дніпропетровської області до 2020 та проекту Національного плану дій на 2017-2020 роки із впровадження Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (довідка № 74 від 06.07.2017 р.). Методичні рекомендації та практичні розрахунки щодо обґрунтування перспективних напрямків участі підприємства у створенні умов для виробництва органічної сільськогосподарської продукції і сприяння переходу на модель сталого розвитку використовувалися ПАТ «Завод «Фрегат» при розробці стратегії

розвитку економічної діяльності підприємства на 2017-2020 рр. (довідка № 491-Д від 10.07.2017 р.). Висновки про переваги органічних сільськогосподарських товарів та можливості подолання нетарифних бар'єрів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, а також рекомендації щодо переходу на виробництво органічної сільськогосподарської продукції і просування її на зовнішні ринки були прийняті до уваги ПП ВКП «Імпторгсервіс» при розробці стратегії розвитку компанії до 2020 рр. (довідка № 11-а від 06.04.2017 р.).

Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара при викладанні дисциплін «Міжнародний бізнес», «Міжнародна економічна діяльність», «Міжнародна торгівля» (довідка № 88-552-278 від 04.09.2017 р.).

Достовірність результатів, повнота висвітлення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Достовірність сформульованих у дисертації наукових положень та отриманих результатів підтверджується належним рівнем теоретичного обґрунтування, логікою дослідження та послідовністю викладеного в дисертації матеріалу, несуперечливістю постанови завдань і коректним застосуванням інструментарію їх вирішення, правильним вибором вихідних даних, використанням сучасних методів наукового дослідження та авторськими розрахунками, а також апробацією та оприлюдненням результатів дослідження.

Кількість та обсяг публікацій, які відображають основний зміст дисертації Михайленко О. Г., відповідає вимогам МОН України. За результатами дисертаційної роботи опубліковано самостійно та у співавторстві 28 наукових праць, з них: 2 колективні монографії, 9 – у наукових фахових виданнях України, 5 – у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 12 – в

інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць, що належить особисто автору, становить 12,83 д.а.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені та обговорені на 12 науково-практичних конференціях, семінарах, зокрема Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку економіки: оцінка та перспективи вирішення» (м. Дніпропетровськ, 11–12 липня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 1–2 серпня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми фінансово-економічного та соціального розвитку країн» (м. Київ, 5–6 вересня 2014 р.); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної економіки» (м. Черкаси, 19 листопада 2014 р.); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії економічного розвитку країн в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 26–27 березня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фактори сталого розвитку сучасної держави в умовах інноваційної економіки» (м. Дніпропетровськ, 4–5 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки» (м. Одеса, 18–19 грудня 2015 р.); Міжнародному науково-практичному семінарі «Глобальні детермінанти світогосподарського розвитку» (м. Дніпропетровськ, 14 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні підсумки 2016 року: досягнення, тенденції та перспективи» (м. Одеса, 18–19 листопада 2016 р.); International Scientific Conference «Integrated business structures: models, processes, technologies» (с. Chisinau, Republic of Moldova, 25 November 2016); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжнародний досвід інвестиційної діяльності та його адаптація в Україні» (м. Київ, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси та управління: оцінка та перспективи розвитку» (м. Полтава, 8 вересня 2017 р.).

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації

Автореферат дисертації відображає основний зміст, положення, висновки, рекомендації дисертаційної роботи та відповідає вимогам Департаменту атестації кадрів МОН України до авторефератів.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертації Михайленко О. Г., її фундаментальність та структурну довершеність, необхідно вказати на наявність окремих дискусійних положень та зауважень:

По-перше, автором зазначено, що для вдосконалення понятійно-категорійного апарату та трактування поняття «стала міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами» було використано два підходи: перший базується на теоретичному положенні про міжнародну торгівлю як фактор економічного зростання, яке й враховують міжнародні економічні організації системи ООН, а другий – на тому, що торгівля через міжнародні ринки опосередковує «виробництво» та «споживання» (с. 8 автореферату, с. 49 дисертації). Разом із тим, здобувачу було б доцільно врахувати те, що як форма міжнародних економічних відносин міжнародна торгівля реалізується через експортно-імпортні операції, тому при визначенні поняття доцільно було б врахувати й міжнародну торговельну діяльність. Крім того, існують певні особливості в організації торгівлі органічними товарами, які не знайшли відображення у роботі.

По-друге, вимагають пояснення деякі висновки й узагальнення. Зокрема, на рис. 1.2 «Класифікація сільськогосподарських товарів» (с. 52) автор обмежується тільки 6-ма ознаками, не пояснюючи, чому саме вони є визначальними.

По-третє, на наш погляд, потребує доповнення і корекції система зв'язків між функціями сільського господарства, цілями сталого розвитку, видами сільськогосподарських товарів, яка була наведена на рис. 1.3, с. 66 дисертації

та рис. 2, с.10 автореферату. Вважаємо, що міжнародна торгівля різними видами сільськогосподарських товарів має значний вплив на досягнення цілей сталого розвитку, але в графічному варіанті недостатньо чітко простежується вплив органічних товарів на досягнення економіко-соціальних цілей.

По-четверте, дискусійною є приведена на рис. 2.15 (с. 143) залежність між рівнем розвитку країн та рівнем захисту в них сільськогосподарського виробництва, оскільки дисертант використовувала тільки дані для тарифного регулювання і не враховувала дані нетарифного регулювання, яке в країнах з високим рівнем доходу на душу населення застосовується в більшому обсязі, ніж у країнах з низьким рівнем доходу.

По-п'яте, на нашу думку, для більш детального аналізу необхідно збільшити спектр показників у табл. 2.9 (с. 182) для порівняння органічних та генетично модифікованих сільськогосподарських товарів з традиційними, не обмежуючись їх простим поділом за критеріями (економічні, соціальні, екологічні та інституційно-організаційні).

По-шосте, розглянувши наведені у додатку Д (с. 258-259) «Критерії, індекси та показники добровільних стандартів сталого розвитку в рамках сільського господарств», вважаємо, що автору необхідно було б більш ретельно проаналізувати охоплення соціальних, екологічних, економічних критеріїв добровільними ініціативами, що сприяють сталому розвитку сільського господарства та зростанню ролі міжнародної торгівлі в досягненні цілей сталого розвитку.

Разом з тим, слід зауважити, що наведені вище недоліки не знижують високої позитивної оцінки дисертації Михайленко О. Г., а відносяться до дискусійних проблем вкрай складних процесів міжнародної торгівлі в контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Загальний висновок

Дисертація Михайленко Ольги Геннадіївни на тему «Міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові наукові результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему обґрунтування посилення ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку через визначення вдосконалених інструментів міжнародної торговельної політики, які дозволять досягти соціально-економічних цілей сталого розвитку та екологізувати міжнародну торгівлю сільськогосподарськими товарами з урахуванням рівня розвитку країн.

За своїм змістом, структурою, оформленням та науковим доробком дана робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 19.08.2015 р., які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Михайленко Ольга Геннадіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного маркетингу
ВНЗ « Університет імені Альфреда Нобеля»

І. В. Тараненко

